

Vergrijzing en ouderenzorg aan de Kust: moet er nog (nieuw) zand zijn?

Patrick De Klerck

Foto: Image 100

Inleiding

De Kust strekt zich uit over een lengte van 67 km en telt 10 steden en gemeenten die enerzijds socio-economisch en ruimtelijk een sterke band hebben met elkaar (binnen het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen omschreven als het Stedelijk Netwerk van de Kust) maar anderzijds ook elk eigen accenten leggen. Naast de centrumsteden Brugge (met Zeebrugge als deelgemeente aan zee) en Oostende (met 2 regionaalstedelijke randgemeenten Middelkerke en Bredene) is er het structuurondersteunende kleinstedelijk gebied Knokke-Heist, Blankenberge als kleinstedelijk gebied op provinciaal niveau, de overgangsgebieden De Panne en Koksijde en de gemeenten Nieuwpoort en De Haan¹.

Net als vele andere Vlaamse streken kent de Kust een sterke vergrijzing van de bevolking. Men zou zelfs kunnen spreken van een 'dubbele vergrijzing': niet alleen de 'geboren en getogen' inwoners van de kustgemeenten wordt ouder maar er komen ook steeds meer ouderen uit andere regio's wonen. Eén van de gevolgen hiervan is een grote vraag naar diensten voor ouderen en deze zal, steunende op de evolutie van de grijze druk en de (familiale) zorgindex, verder blijven stijgen. Voor de woonzorgcentra en de gezinszorg is de discrepantie tussen het programmatische cijfer en de effectieve dienstverlening groter aan de Kust dan in het Vlaamse Gewest. Voor de serviceflats, de wooncomplexen en de dagverzorgingscentra is er een betere invulling van het programmatische cijfer aan de Kust dan aan in het Vlaamse Gewest, maar er is de laatste jaren geen vooruitgang meer omdat de stijging in het aanbod de stijging in de programmatische cijfers niet kan volgen. Voor de centra van kortverblijf is er aan de Kust en in het Vlaamse Gewest een grote discrepantie tussen de programmatische cijfers en de effectieve dienstverlening.

1. Algemene demografische context

Ter inleiding schetsen we de demografische situatie aan de Kust.

Waar relevant, zal er bij de bespreking een onderscheid gemaakt worden tussen:

- de Westkust met De Panne (DP), Koksijde (Kok) en Nieuwpoort (Nie);
- de Middenkust met Middelkerke (Mid), Oostende (Oost), Bredene (Bre) en De Haan (DH);
- de Oostkust met Blankenberge (Bla), (Zee)Brugge (Bru) en Knokke-Heist (KH).

De situatie aan de Kust wordt vergeleken met de provincie West-Vlaanderen en met het Vlaamse Gewest. De Kust staat in voor ongeveer 30% van de bevolking van West-Vlaanderen. In de 2 centrumsteden Brugge en Oostende is meer dan de helft van de kustbevolking gehuisvest.

In tabel 1 wordt dieper ingegaan op de *bevolkingsamenstelling per leeftijdscategorie*.

In vergelijking met het Vlaamse Gewest en de provincie West-Vlaanderen is een groter aandeel van de kustbevolking ouder dan 65 jaar. Zeker de categorie 65-79 jaar is zeer

¹ Gebiedsindeling van de gemeenten op basis van de indeling van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen en het Strategisch Plan Ruimtelijke Economie (Studiedienst van de Vlaamse Regering, (2010) Vlaamse Regionale Indicatoren, Vlaamse Overheid, Brussel, 263).

sterk vertegenwoordigd aan de Kust. In Koksijde, Middelkerke en Knokke-Heist behoort meer dan 20% van de inwoners tot de bevolkingsgroep ouder dan 65 jaar. Ook de 80-plussers zijn proportioneel sterk aanwezig aan de Kust, maar minder uitgesproken dan dit het geval is in de categorie 65-79 jaar. De oudere senioren (80-plussers) vinden we voornamelijk terug in De Panne (7,5% van de lokale bevolking), Oostende (7,3%) en Knokke-Heist (7,2%). Aan de Westkust is meer dan een vierde van de bevolking 65 jaar en ouder. Enkel Bredene vormt een uitzondering. Deze gemeente beschikt over een relatief jonge bevolking met minder dan 20% 65-plussers.

Tabel 1 Bevolking per leeftijdscategorie aan de Kust, in West-Vlaanderen en in het Vlaamse Gewest (2008)

Gemeente	0-24j	%	25-64j	%	65-79j	%	80+	%	Totaal	%
DP	2.391	23,3	5.219	50,7	1.905	18,5	770	7,5	10.285	3,1
Kok	4.357	20,3	11.445	53,2	4.400	20,4	1.313	6,1	21.515	6,6
Nie	2.536	22,9	5.820	52,6	1.999	18,1	707	6,4	11.062	3,4
Westkust	9.284	21,7	22.484	52,5	8.304	19,3	2.790	6,5	42.862	13,1
Mid	4.021	21,9	9.603	52,3	3.757	20,4	997	5,4	18.378	5,6
Oost	15.766	22,8	35.769	51,7	12.614	18,2	5.035	7,3	69.184	21,1
Bre	4.319	27,7	8.667	55,6	2.006	12,9	586	3,8	15.578	4,7
DH	2.789	22,8	6.462	52,8	2.273	18,5	719	5,9	12.243	3,7
Mid.kust	26.895	23,3	60.501	52,4	20.650	17,9	7.337	6,4	115.383	35,2
Bla	4.028	21,8	9.771	53,0	3.439	18,6	1.212	6,6	18.450	5,6
Bru	30.560	26,1	62.587	53,5	17.234	14,7	6.692	5,7	117.073	35,7
KH	6.996	20,6	17.615	51,8	6.934	20,4	2.481	7,2	34.026	10,4
Oostkust	41.584	24,4	89.973	52,9	27.607	16,2	10.385	6,5	169.549	51,7
Kust	77.763	23,7	172.958	52,7	56.561	17,2	20.512	6,4	327.794	100
W-VI	312.974	28,2	607.454	55,0	167.951	15,2	62.108	5,6	1.105.487	
Vla Gew	1.718.171	27,8	3.343.235	54,3	811.256	13,2	288.938	4,7	6.161.600	

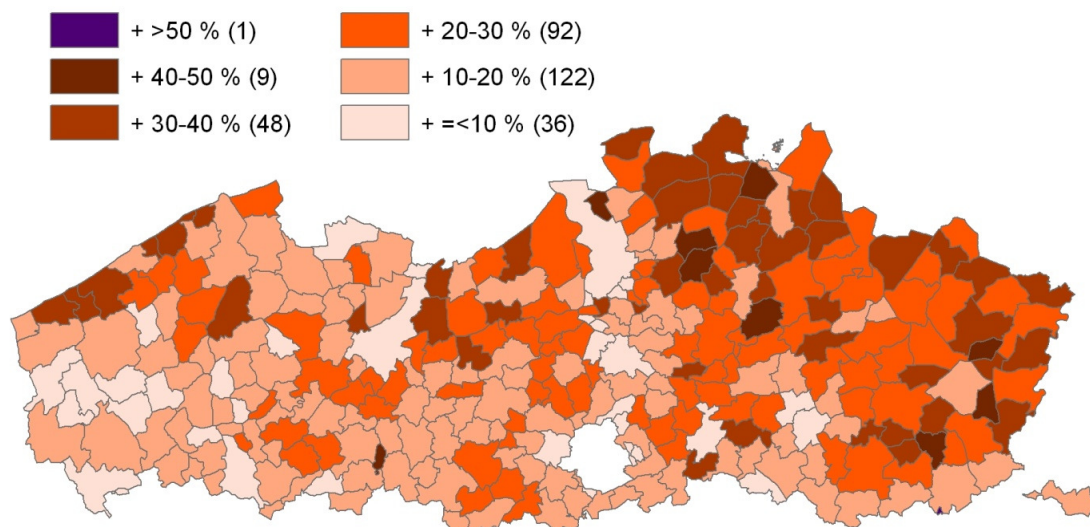
Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (ADSEI)

Wanneer we op nationaal niveau de “top 10” bekijken van gemeenten met de oudste bevolking, zijn 9 van de 10 gemeenten kustgemeenten². Koksijde was in 2010 de eerste gemeente in Vlaanderen waar de gemiddelde leeftijd voor het eerst boven de 50 jaar (50,1 j.) klom.

Volgens De Nauw (2010) en Lodewijckx (2008) zal de vergrijzing in Vlaanderen ook de komende jaren nog verder (sterk) toenemen. Dit is tevens het geval aan de Kust, zoals duidelijk blijkt uit de nieuwe bevolkingsprojecties van de Studiedienst van de Vlaamse Regering, 2009-2030.

² Rijksregister (2008), gemiddelde leeftijd: Bredene: 41,2j.; Brugge: 43,1j.; Oostende: 44,7j.; De Panne: 46,4j. Nieuwpoort: 46,6j.; De Haan: 46,6j.; Middelkerke: 47,0j.; Blankenberge: 47,1j.; Knokke-Heist: 48,4j.; Koksijde: 48,7j. (Kust: 46,0j.; West-Vlaanderen: 42,6j.; Vlaams Gewest: 41,4j.).

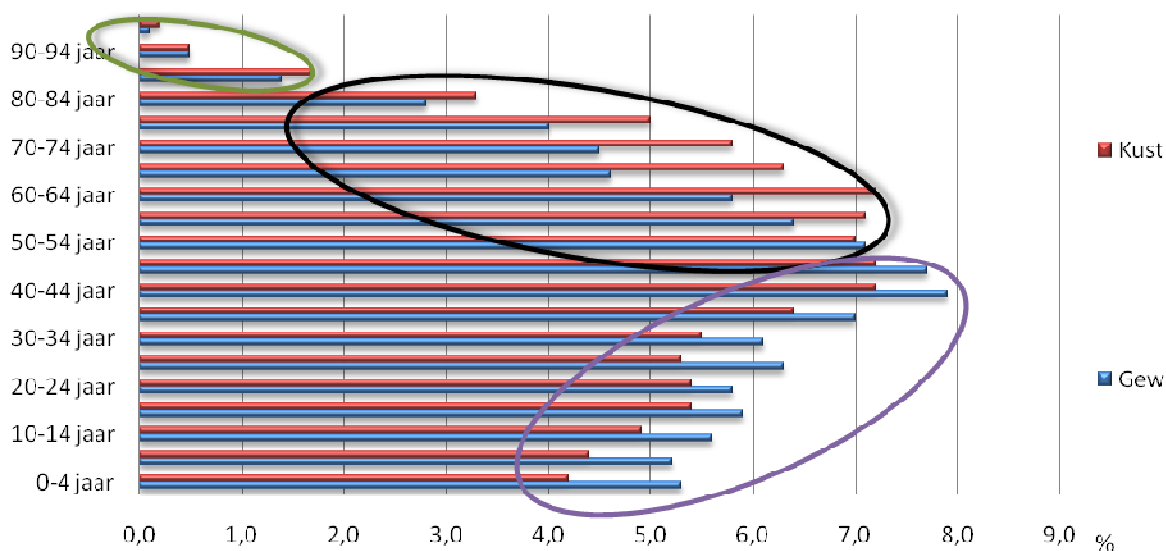
Figuur 1 Prognose van de toename van het aantal 65-plussers in gemeenten van het Vlaamse Gewest, periode 2008-2018 - Procentuele verandering ten opzichte van de observatie op 1/01/2008

Bron: Studiedienst van de Vlaamse Regering (SVR), 2011

Wanneer we de verdeling van de bevolking naar leeftijdsklassen nog verder verfijnen (zie figuur 2), krijgen we een genuanceerder demografisch beeld.

Figuur 2 Leeftijdsstructuur van de bevolking aan de Kust en in het Vlaamse Gewest - Aandeel van de bevolking per leeftijdsklasse, Kust en Vlaamse Gewest 2008 (in %)

Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (ADSEI), 2008

De leeftijdsklassen van 55 jaar tot 90 jaar (medioren en senioren) zijn sterker vertegenwoordigd in de kustbevolking dan in het Vlaamse Gewest. Echter, de oudere senioren zijn duidelijk minder dominant aanwezig aan de Kust. Dit merken we ook wanneer we de intensiteit van de vergrijzing³ bekijken. Enkel in De Panne (28,8%), Oostende (28,5%), Brugge (28,0%) en Knokke-Heist (26,4%) ligt de intensiteit van de vergrijzing hoger dan in het Vlaamse Gewest (26,3%). De bevolkingsgroep onder de 50 jaar is dan weer, in

³ De intensiteit van de vergrijzing: aandeel van de 80+ in het totaal van de 65+.

verhouding tot de cijfers voor het Vlaamse Gewest, in veel geringere mate present. Volgens de bevolkingsprojecties treedt er een groeivertraging op tussen 2020 en 2025, de jaren waarin de oorlogsgeneratie, geboren tussen 1940 en 1945, de drempel van 80 jaar overschrijdt. Tevens zij opgemerkt dat na 2030 nog een sterke aangroei van het aantal 80-plussers kan verwacht worden omdat dan de babyboomgeneraties geboren in de jaren 1950 en 1960, de leeftijd van 80 jaar bereiken (SVR, 2011).

In tabel 2 wordt de relatie gelegd tussen de vergrijzende bevolking en de bevolking op beroepsactieve leeftijd. Een (zeer) scheefgetrokken situatie aan de Kust valt onmiddellijk op.

Tabel 2 Evolutie van de verhouding tussen de leeftijdsgroep ouderen (60+) en de bevolking op beroepsactieve leeftijd (20-59j.) aan de Kust, in West-Vlaanderen en in het Vlaamse Gewest, 1991 tot 2008, in %

Gem.	1991		2000		2008		Evolutie'91-'08	
	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw
DP	41,4	61,9	52,4	75,5	60,3	82,7	+18,9	+20,8
Kok	41,8	51,6	52,9	65,7	74,6	84,8	+32,8	+33,2
Nie	36,7	51,0	46,7	60,7	63,0	76,5	+26,3	+25,5
Westkust	40,0	54,8	50,7	67,3	66,0	81,3	+26,0	+26,5
Mid	36,2	50,1	49,7	63,3	66,0	79,2	+29,8	+29,1
Oost	39,4	61,4	47,9	71,6	54,6	77,2	+15,2	+15,8
Bre	26,1	37,9	31,8	41,5	36,8	46,7	+10,7	+8,8
DH	34,0	46,5	47,2	57,8	61,6	74,0	+27,6	+27,5
Mid.kust	33,9	49,0	44,2	58,6	54,8	69,3	+20,9	+20,3
Bla	36,3	56,4	43,5	64,1	58,2	76,4	+21,9	+20,0
Bru	31,5	47,4	37,5	52,7	43,6	57,0	+12,1	+9,6
KH	40,6	56,7	51,0	68,4	66,4	86,0	+25,8	+29,3
Oostkust	36,1	53,5	44,0	61,7	56,1	73,1	+20,0	+19,6
Kust	36,7	52,4	46,3	62,5	59,0	74,6	+22,3	+22,2
W-VI	32,4	45,6	38,1	51,7	43,7	56,7	+11,3	+11,1
Vla Gew	30,4	41,7	34,9	46,2	38,5	48,6	+8,1	+6,7

Bron: FOD Economie, Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (ADSEI)

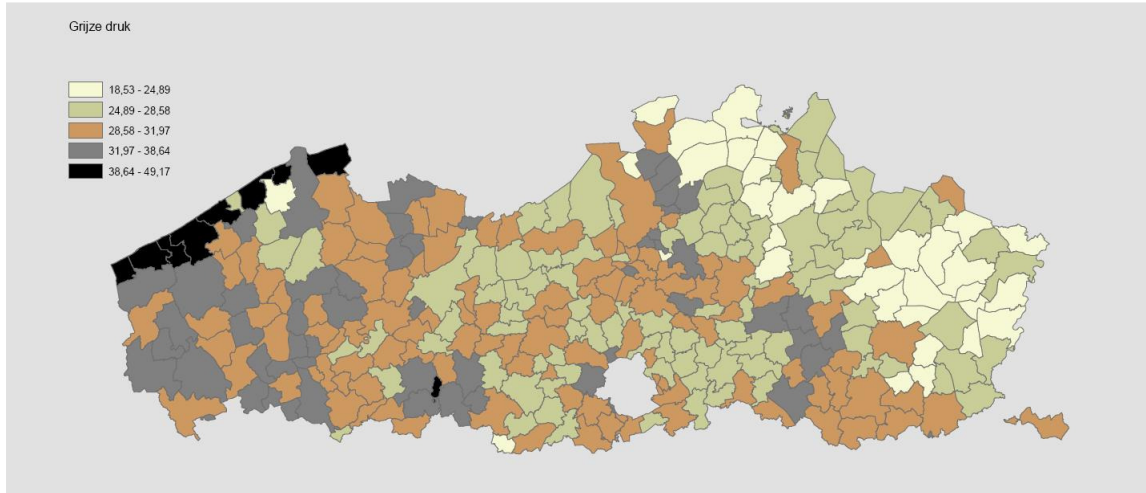
Globaal genomen ligt de ouderdomsafhankelijkheidsratio voor de periode 1991-2008 er dubbel zo hoog als in West-Vlaanderen, en bijna drie keer zo hoog als in het Vlaamse Gewest (voor de vrouwen zelfs meer dan het drievoudige).

De meest uitgesproken situatie tekent zich af aan de Westkust waar zowel in De Panne, Koksijde als in Nieuwpoort de discrepantie tussen beide leeftijdsgroepen (extreem) hoog is. Wanneer we een onderscheid maken tussen mannen en vrouwen, spant Koksijde de kroon wat de vergrijsde mannelijke bevolking betreft (74,6% in 2008) en Knokke-Heist voor de oudere vrouwelijke bevolking (86,0% in 2008).

De sterkste stijging tussen de referentie jaren 1991 en 2008 noteren we voor beide geslachten in Koksijde. Slechts één gemeente vertoont een atypisch beeld, namelijk Bredene, waar de jongeren relatief sterk aanwezig zijn. De resultaten hebben meer dan een knipperlichtfunctie: indien deze tendens zich voortzet (wat zeer waarschijnlijk is), kan dit mogelijks leiden tot een nijpende arbeidsmarktkrapte aan de Kust! Nu al is de situatie precair zoals blijkt uit de steeds toenemende en terugkerende problematiek van het vinden van geschikt personeel voor de kusthoreca.

Een andere interessante indicator is de grijze druk ($[P(65+)/P(20-59 \text{ jaar})]$), uitgedrukt als een percentage. Concreet gaat het over de druk van de ouderen (65-plussers) op de actieve leeftijdsgroep. Figuur 3 spreekt boekdelen.

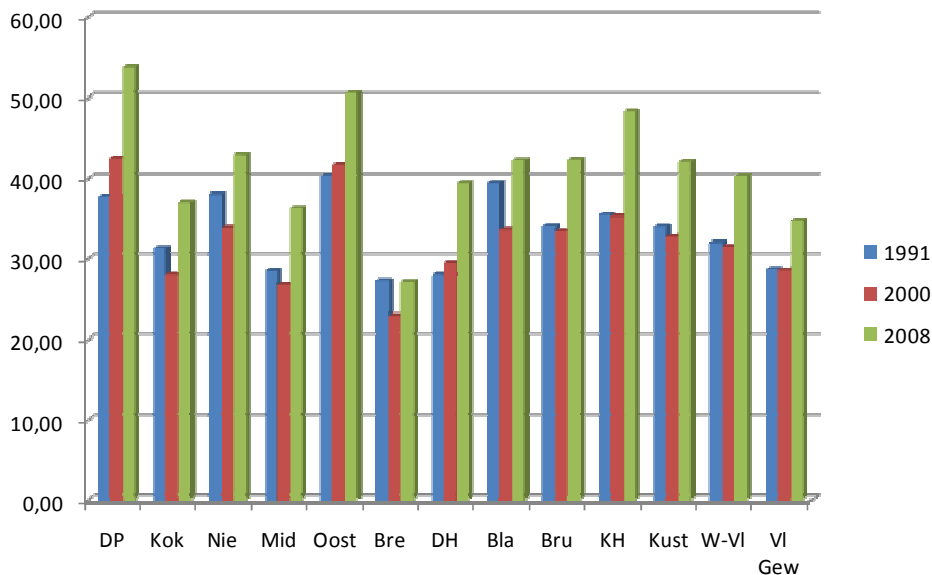
Figuur 3 Grijze druk in het Vlaamse Gewest, per gemeente (2008)

Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (ADSEI), bewerking SVR

In figuur 4 wordt de familiale zorgindex weergegeven. De ratio drukt uit hoeveel ouderen van 80 jaar en meer (draaglast – potentieel zorgbehoevenden) staan tegenover potentieel zorgverlenende vijftigers (draagkracht). Hoe hoger de ratio, hoe zwaarder de draaglast in verhouding tot de draagkracht.

Figuur 4 Evolutie van de familiale zorgindex in Kustgemeenten, West-Vlaanderen en Vlaams Gewest, 1991-2000-2008

Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (ADSEI)

Uit deze figuur volgt dat steeds minder vijftigers in kunnen staan voor de zorgverlening van oudere senioren (80-plussers). Deze zorgindex wordt duidelijk minder ‘familiaal’... Lodewijckx (2008, 54) stelt dat de coresidentie van ouderen met hun kinderen al laag was in 1990 en nog steeds daalt. Het gaat hoofdzakelijk om een daling van ouderen die inwonen bij hun zoon of dochter (intergenerationale coresidentie).

De waarde voor de familiale zorgindex lag op Vlaams niveau medio jaren 90 hoog, rond de eeuwwisseling daalde deze terug. Halfweg de jaren 90 waren er inderdaad meer 80-plussers dan rond de eeuwwisseling. Daarna was er opnieuw een stijging. Pas vanaf 2002 zijn er andermaal meer 80-plussers dan halfweg de jaren 90. De index groeit momenteel op Vlaams niveau maar matig aan, omdat er ook veel meer 50-59-jarigen zijn dan daarvoor (babyboom). Volgens de federale bevolkingsvoorzichten (2008) gaat de index vanaf 2025 sterk stijgen, in het Vlaamse Gewest zelfs iets vroeger en aan de Kust nog vroeger. Vanaf 2050 betekent dit - in het Vlaamse Gewest maar ook volgens Eurostat (2008) in de EU als geheel - dat tegenover één 50- à 59-jarige (draagkracht) omzeggens één 80-plusser (draaglast) komt te staan. In vergelijking met het Vlaamse Gewest (2008: 34,8%) steekt het kustgebied hier met kop en schouder bovenuit (2008: 42,2%), met de hoogste score in De Panne (2008: 53,7%). Op termijn zal de informele zorgverlening handen te kort komen.

Cijfers van de FOD Economie, Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (ADSEI) tonen een hoger vestigingsoverschot⁴ voor de Kust (10 per 1.000 inwoners) dan voor het Vlaamse Gewest (5) en de provincie West-Vlaanderen (9). In 2007 hebben vier kustgemeenten een vestigingsoverschot dat groter was dan 10 per 1.000 inwoners namelijk Middelkerke (18), De Panne (18), Nieuwpoort (14) en Bredene (13). Ook de vorige jaren was het saldo positief, al kan dat al eens verschillen naar gemeente. De steden met de meeste inwoners, Oostende en Brugge, hebben een vrij stabiele bevolking. Volgens de gegevens opgenomen in de Kustatlas (2011) wordt het vestigingsoverschot in de kustgemeenten in de eerste plaats bepaald door een inwijking van oudere personen (pensioenmigratie). In dit kader kan ook verwezen worden naar het onderzoek van de migratiebewegingen door De Corte e.a. (2003). De Kust oefent algemeen een aantrekkingskracht uit op mensen in de leeftijdsgroep van 50 tot 70 jaar. In de leeftijdsgroep van 23 tot 28 jaar wordt een nettoverlies opgetekend. Volgens Pelfrene (2009) zal deze trend globaal genomen zich in Vlaanderen de volgende jaren voortzetten. Wanneer we de globale migratiestromen in een historisch perspectief analyseren en opsplitsen naar gewest (Willems, 2008), dan constateren we dat het migratiesaldo vanuit het Waalse Gewest piekte in het jaar 2000 met een overschot van meer dan 400 personen, maar sindsdien daalt. Het migratiesaldo van het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest is van 1997 tot 2003 (>350 personen) bijna onafgebroken blijven stijgen, met nadien een daling. Het saldo tussen de kustgemeenten en de rest van het Vlaamse Gewest is van een totaal andere orde van grootte. Het stijgt zeer sterk van iets meer dan 300 personen in 1997 tot een piekwaarde van 1.860 personen in het jaar 2001. Sindsdien ligt het saldo lager, maar het migratiesaldo blijft hoog (ca. 1.000 personen).

In lijn met de voorgaande vaststellingen tellen we relatief veel huishoudens zonder kinderen aan de Kust, met geografische concentraties in Koksijde (83%), Nieuwpoort (81%) en Knokke-Heist (81%)⁵. Het kunnen alleenstaande mannen of alleenstaande vrouwen zijn, of (echt)paren zonder kinderen. Het gemiddeld aantal personen per huishouden aan de Kust (2,18) is lager dan gemiddeld in de provincie (2,34) en in het Vlaamse Gewest (2,38). Volgens de Beleidsnota Ruimtelijke Ordening 2009-2014 van minister Muylers (2009) neemt het aantal eenpersoonshuishoudens vooral sterk toe buiten de steden en aan de Kust. Aan de Kust is er een grote aanwezigheid van alleenstaanden tussen 55 jaar en 65 jaar, met als uitschieter de gemeente Nieuwpoort waar maar liefst 22% van de alleenstaande huishoudens tot deze categorie behoort (op provinciaal vlak is dit slechts 16%). Voor een stuk zet dit zich door in de leeftijdscategorie van de 65-79 jarigen, maar dit is minder uitgesproken en kan niet worden veralgemeend voor de gehele Kust. Volgens minister Muylers (2009) is de verwachting dat de verdergaande gezinsverduunning zorgt voor een blijvende vraag naar woongelegenheden, maar dat de omvang van de woning globaal kleiner zal zijn. Het percentage private huishoudens met kinderen is ten aanzien van de gehele Kust (gemiddeld 22%) dan weer hoog in Bredene (30%) en in Brugge (26%).

⁴ Het aantal vestigers (immigranten) is groter dan het aantal vertrekkers (emigranten) in een gebied per jaar. Er is dus sprake van een positief migratiesaldo.

⁵ Rijksregister, situatie op 01-01-2010.

2. (Ouderen)zorg aan de Kust

Uit wat vooraf gaat, blijkt dat er aan de Kust relatief veel ouderen wonen.

Volgens Van Damme (2010) moeten we in ons land de komende veertig jaar elke week een rusthuis bouwen met een capaciteit van 90 bedden. Het Federaal Planbureau en de Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (2008) onderlijnen dat er de volgende jaren nood is aan een niet onaanzienlijk aantal nieuwe zorgverleners.

Er manifesteert zich een dubbele tendens: enerzijds wordt de eigen, in de kustgemeenten 'geboren en getogen' bevolking steeds ouder en anderzijds is er een belangrijke instroom van een oudere bevolking naar de kuststeden en -gemeenten (zowel onder de vorm van tweede verblijvers als residentieel).

Ouderen die naar de Kust verhuizen, laten echter hun sociale netwerk van familie en vrienden achter zich. Aan de Kust leggen ze nieuwe contacten en bouwen ze een nieuwe vriendenkring op (zie onder anderen Deboosere e.a., 2006). Dit is echter meestal geen 'zorgend netwerk', waarbij familieleden (gedeeltelijk) instaan voor de zorgondersteuning. Er moet dan ook voldoende en gestructureerde zorgondersteuning in de kustgemeenten aanwezig zijn om deze steeds groter wordende vraag op te vangen.

De thuiszorg vormt samen met de ouderenzorg (voorzieningen zoals woonzorgcentra of serviceflats) de woonzorg. Dat begrip omvat zowel de zorg die zorgbehoevenden krijgen om in hun natuurlijke thuismilieu te kunnen blijven of ernaar terug te keren (thuiszorg), als de zorg die in een thuisvervangend milieu aan ouderen geboden wordt (ouderenzorg). Voorbeelden van (semi)residentiële ouderenvoorzieningen zijn woonzorgcentra (de vroegere rusthuizen), dagverzorgingscentra, centra voor kortverblijf en serviceflats.

Van de 65-plussers die collectief wonen, is volgens een studie van de werkgroep Indicatoren NAPIncl (2006) 76% gedomicilieerd in een rusthuis of een RVT en 10% in een verzorgingsinstelling. Volgende kanttekening dient gemaakt te worden: bij de programmering⁶ van residentiële voorzieningen wordt enkel rekening gehouden met het aantal bejaarden dat in de gemeente ingeschreven is en niet met het aantal personen dat er (semi)permanent aanwezig is in het kader van een tweede woonst. In 6 van de 10 kustbadplaatsen is volgens de belastingskohieren van de FOD Economie het aantal tweede verblijven hoger dan het aantal residentiële woningen (met een uitgesproken situatie aan de Westkust)⁷. Als we ons beroepen op de studie van Gunst e.a. (2008), kunnen we stellen dat het leeuwendeel wordt gevormd door de groep 55-64 jarigen (32,6%), gevolgd door de groep 65-74 jarigen (27,0%). 15,8% is 75 jaar en ouder.

Het is niet geweten of de oudere ingeweken senioren aan de Kust willen blijven wonen eens ze hulpbehoevend worden, of dat ze in dat geval terug naar het binnenland (geboortestreek, dichterbij de kinderen,...) zullen trekken.

Uit de beleidsbrief van minister Vandeuren (2010) kan afgeleid worden dat het beleid sinds enkele jaren zijn focus meer richt op de thuiszorg dan op de residentiële zorg. Dit is volgens Lodewijckx (2008) vermoedelijk het gevolg van een betere algemene gezondheidstoestand, een grotere financiële onafhankelijkheid die de oudere personen toelaat langer autonoom te wonen, evenals het aspect van de vertrouwde omgeving. Personen met een verminderde zelfredzaamheid, zoals ouderen, krijgen daarbij ondersteuning via een divers pallet aan diensten (gezinszorg, logistieke hulp, mantelzorg,...). Het aantal geholpen gezinnen blijft volgens Lodewijckx (2008) stijgen. Uit de studie van Vanderleyden (2009) kan afgeleid worden dat op Europees vlak Vlaanderen eerder laag scoort betreffende thuiszorg en eerder hoog op het vlak van residentiële zorg.

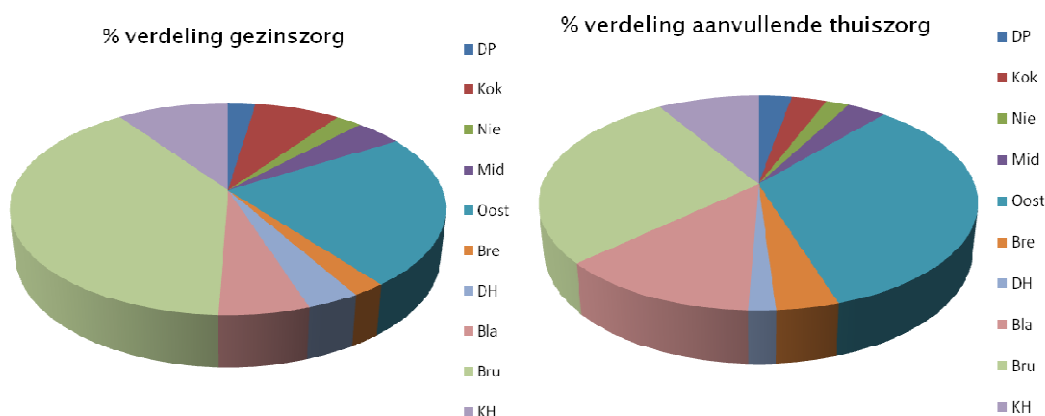
Gezinszorg is de basiszorg die noodzakelijk is opdat zorgbehoevende personen (fysiek, psychisch en/of sociaal) thuis kunnen blijven wonen. Deze zorg wordt aangeboden in de vorm van persoonsverzorging, huishoudelijke hulp en schoonmaakhulp, alsook de daarmee verband houdende algemene psychosociale en pedagogische ondersteuning. In 2009 werden er aan de Kust 1.230.001 uren gezinshulp gepresteerd, goed voor 1/3 van de

⁶ De zorgbehoefte wordt bepaald via de programmatie. Op basis van het verwacht aantal ouderen en de gebruikskans, wordt nagegaan hoeveel plaatsen er binnen vijf jaar moeten zijn. Men houdt hierbij rekening met de doorlooptijd voor de realisatie van de voorzieningen.

⁷ In 2007 waren er ongeveer 83.000 tweede verblijven aan de Kust.

gepresteerde uren in West-Vlaanderen of 6,5% van het aandeel van Vlaanderen. Uit figuur 5 blijkt dat Brugge en Oostende als centrumsteden koploper zijn en instaan voor meer dan 60% van de gepresteerde uren in de kustgemeenten. Ook Knokke-Heist (9,8%), Koksijde (7,5%) en Blankenberge (5,7%) scoren relatief hoog. In 2009 bedroeg de verhouding tussen de programmatie en de eigenlijke gepresteerde uren in de gezinszorg aan de Kust 66,1% (West-Vlaanderen: 90,1% en Vlaanderen 79,6%). Uitschieters zijn Brugge (83,1%) en Koksijde (68,4%).

Figuur 5 Procentuele verdeling van de gepresteerde uren gezinszorg en aanvullende thuiszorg in de kustgemeenten in 2009

Bron: Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid (afdeling Preventie, Eerstelijns en Thuiszorg)

Een dienst voor logistieke hulp en aanvullende thuiszorg verricht schoonmaakhulp, klusjeshulp en/of oppashulp op verzoek van de gebruiker of zijn vertegenwoordiger. Dit is het geval indien uit het sociaal onderzoek blijkt dat de draagkracht van de gebruiker of zijn omgeving, hetzij wegens geestelijke of lichamelijke ongeschiktheid, hetzij wegens bijzondere sociale omstandigheden, onvoldoende is. Het gaat zowel over privédiensten als diensten die functioneren in het kader van openbare besturen.

De Kust kent op het gebied van de aanvullende thuiszorg (ten aanzien van de gezinshulp) een veel lager cijfer: 163.289 gepresteerde uren. Dit is slechts een kleine 16% van het cijfer voor de provincie en een 4% van het Vlaamse Gewest. Opnieuw zijn in de eerste plaats Oostende en als tweede Brugge goed voor meer dan 60% van de gepresteerde uren in de kustbadplaatsen. Daarna volgen Blankenberge (12,7%) en Knokke-Heist (8,8%). We stellen vast dat door de scheefgetrokken arbeidsmarkt in het algemeen en de beperkte instroom van personeel in de 'witte sector' in het bijzonder, de geprogrammeerde uren onvoldoende ingevuld kunnen worden. Vaak zijn er lange wachtlijsten voor thuiszorg van (oudere) hulpbehoevenden.

Volgens de gegevens van het Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid wordt in 2010 ongeveer 60% van het programmeringscijfer voor woonzorgcentra (de vroegere rusthuizen) aan de Kust ingevuld door erkende centra. Ten opzichte van de al erkende centra worden nog eens 64% extra aan woonvoorzieningen gepland (voornamelijk via vzw's). Slechts een zeer gering aantal voorstellen is in onderzoek. Bijna evenveel erkende voorzieningen kennen een openbaar en een vzw-statuuut. Minder dan 5% behoort tot de commerciële privésector. Wat dit laatste betreft, staan behoorlijk wat projecten op stapel maar laat de effectieve uitvoering op zich wachten. In de meeste kustgemeenten wordt de volledige programmeringsruimte ingevuld⁸. Enkel in Koksijde, Nieuwpoort, Middelkerke en Bredene is dit niet het geval.

⁸ Van zodra een initiatiefnemer over een voorafgaande vergunning beschikt (= de principiële goedkeuring van de overheid om het project te starten), worden wooneenheden in de programmatie voorbehouden voor deze initiatiefnemer (= de geplande woongelegenheden). Van zodra het project gerealiseerd is en men de

Een belangrijke opmerking is dat de doorlooptijd voor het verkrijgen van subsidies lang is: om bouwsubsidies te verkrijgen van het Vlaams Infrastructuurfonds voor Persoonsgebonden Aangelegenheden (VIPA) moet een initiatiefnemer een vrij zware administratieve procedure doorlopen en om budgettaire redenen komen dossiers op een wachtlijst te staan. Eens een erkenning is uitgereikt, duurt het vaak lang vooraleer de initiatiefnemer tot de realisatie overgaat. Hierdoor kunnen bepaalde quota jarenlang geblokkeerd worden, niettegenstaande er wachtlijsten van senioren zijn. Na de erkenning moet men weliswaar binnen de 5 jaar met de werken gestart zijn (en binnen de 3 jaar over een bouwvergunning beschikken). Deze periode is met 5 jaar verlengbaar⁹.

Tabel 3 verschaft een beeld betreffende de woonzorgcentra. Woonzorgcentra binnen een vzw-structuur situeren zich voornamelijk in De Panne, Oostende en De Haan, terwijl Bredene, Brugge en Knokke-Heist opteerden voor een openbaar karakter. Enkel in Koksijde en Middelkerke is er een belangrijke invulling vanuit de privésector.

Tabel 3 Evolutie van de programmatiecijfers (P) en het aantal bestaande en geplande woongelegenheden (E) in woonzorgcentra in de kustzone¹⁰

Gem.	1998		2004		2009		Evolutie %		Realisatie prog. 2009	
	P	E	P	E	P	E	1998-2009 P E			
DP		150	135	165	135	210	135	+40,0	0	64,3
Kok		253	30	312	30	434	30	+71,5	0	6,9
Nie		130	174	169	174	220	174	+69,2	0	79,1
West	533	339	646	339	864	339	339	+60,2	0	39,2
Mid		201	137	251	137	348	137	+73,1	0	39,4
Oost		995	847	1.139	941	1.341	981	+34,8	+15,8	73,2
Bre		129	154	167	204	203	155	+57,4	+0,6	76,4
DH		153	237	197	150	231	150	+51,0	-36,7	64,9
Midk	1.478	1.375	1.754	1.432	2.123	1.423	1.423	+54,1	-5,1	67,0
Bla		236	260	301	260	384	260	+62,7	0	67,7
Bru		1.336	1.288	1.487	1.290	1.796	1.175	+34,4	-8,8	65,4
KH		463	321	562	431	692	369	+49,5	+15,0	53,3
Oostk	2.035	1.869	2.350	1.981	2.872	1.804	1.804	+48,9	2,1	62,8
Kust	4.046	3.583	4.750	3.752	5.859	3.566	3.566	+54,4	-0,5	60,9
W-VI	12.442	12.714	14.656	13.670	17.483	13.930	13.930	+40,5	+9,6	79,7
Vla Gew	61.030	55.988	72.099	60.892	83.633	64.439	64.439	+37,0	+15,1	77,0

Bron: Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid

Uit tabel 3 kunnen we afleiden dat de programmatie in woonzorgcentra aan de Kust slechts voor 61% is ingevuld, wat in groot contrast staat met de gerealiseerde programmatie voor de provincie (80%) en het Vlaamse Gewest (77%). Er zijn ook opmerkelijke verschillen op gemeentelijk niveau: hoge realisatiepercentages noteren we in Nieuwpoort (79,1%), Bredene (76,4%) en Oostende (73,2%). Anderzijds ligt de uitvoering beduidend achter op de programmatie in Koksijde (6,9% !) en Middelkerke (39,4%). Tussen 1998 en 2009 stegen de programmatiecijfers voor woongelegenheden in woonzorgcentra het sterkst in Middelkerke (+73,1%) en Koksijde (+71,5%), wat in schril contrast staat ten aanzien van het gerealiseerde programma. In De Panne, Koksijde, Nieuwpoort, Middelkerke en Blankenberge werden tussen 1998 en 2009 geen geprogrammeerde woongelegenheden in woonzorgcentra uitgevoerd, meer nog: in De Haan en in Brugge daalde het aantal zelfs!

Ook wat de evolutie van het aantal woongelegenheden in serviceflats/wooncomplexen betreft, kent de Kust een atypisch beeld. Wanneer we de effectieve realisatie van de programmering (1998-2009) onderzoeken, stellen we vast dat deze een stuk lager ligt dan

voorziening effectief gaat uitbaten, moet de voorziening een erkenning aanvragen. De erkende of bestaande wooneenheden zijn dus de wooneenheden die effectief uitgebaat worden.

⁹ Om een 'blokkering' tegen te gaan, werden recentelijk een aantal wijzigingen in de regelgeving aangebracht. In het geval een vergunning verleend werd op basis van een aankoopoptie, moet deze optie binnen het jaar gelicht worden. Anders vervalt de vergunning van rechtswege en komen de wooneenheden opnieuw vrij. Bij vergunningen die na 1/1/2010 verleend werden, moet na 3 jaar het bewijs voorgelegd worden dat de stedenbouwkundige vergunning werd aangevraagd of verkregen. Dit alles dus om de uitvoering van de projecten te bespoedigen (bron: Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid).

¹⁰ Met dank aan het Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid voor het verstrekken van specifieke gegevens op het niveau van de Kust.

in West-Vlaanderen en zeker veel lager dan in het Vlaamse Gewest. De evolutie van de programmaticijfers en de effectieve invulling ervan houden een gelijke tred (beide een stijging van een 28% tussen 1998 en 2009) zodat de achterstand niet wordt ingehaald. De effectieve invulling van de programmatie lag in 2009 zowel aan de Kust, in de provincie West-Vlaanderen als in het Vlaamse Gewest onder de 50%. De programmaticijfers zijn de voorbije decennia sterk gestegen in Nieuwpoort en Bredene, maar de effectieve invulling steeg het sterkst in Knokke-Heist en Brugge. Opmerkelijk is dat heel wat kustgemeenten onvoldoende invulling geven aan hun programmatie (Koksijde, Nieuwpoort, Middelkerke en Blankenberge) of zelfs een grotere achterstand oplopen (De Panne). Ten opzichte van de cijfers voor de provincie West-Vlaanderen wordt een derde van de programmatie voorbehouden voor de Kust, wat nogmaals de sterke vergrijzing benadrukt. De realisatie van de programmatie-eenheden is het grootst in Knokke-Heist (62,9%) en Brugge (55,4%) en het laagst in De Panne (15,4%) en Nieuwpoort (27,3%).

Een dagverzorgingscentrum biedt 65-plussers dagverzorging, persoonsverzorging en huishoudelijke hulp. Er zijn grote regionale verschillen. In West-Vlaanderen is de programmatie voor 87% ingevuld. Niettegenstaande de programmatie tussen 2005 en 2009 aan de Vlaamse Kust gestaag steeg, blijft de effectieve uitvoering van deze extra voorziene eenheden uit. In relatieve termen ligt de invulling van de programmatie aan de Kust hoger dan in het Vlaamse Gewest.

Voor de centra voor kortverblijf is op Vlaams vlak een kleine 35% van de programmatie gerealiseerd. De realisatiegraad is hoog in West-Vlaanderen (55%). Aan de Kust is slechts een 30% van de programmatie voor centra voor kortverblijf gerealiseerd. De erkenning hinkt in alle gemeenten (sterk) achterop (los van een aantal inhaalbewegingen in Oostende en Brugge). In Nieuwpoort is er een goede afstemming tussen de realisatie en de programmatie van verblijfseenheden in centra voor kortverblijf. In De Haan ligt de realisatie hoger dan de programmatie.

Voor een globaal overzicht van de voorzieningen voor ouderenopvang verwijzen we naar tabel 4.

Tabel 4 Synthesetabel programmaticijfers (P) en bestaande/geplande ouderenopvangvoorzieningen (E) aan de Kust en in het Vlaamse Gewest in 2009

Ouderenzorgfaciliteit	Kust			Vlaams Gewest		
	P	E	Realisatie prog.%	P	E	Realisatie prog.%
Woonzorgcentra	5.859	3.566	60,9	83.633	64.439	77,0
Serviceflats/ woningcomplexen	2.254	1.074	47,6	32.047	13.293	41,5
Dagverzorgingscentra	185	127	68,6	2.635	1.465	55,6
Centra voor kortverblijf	183	55	30,1	2.635	886	33,6
Gezinszorg (gepresteerde uren)	813.390,2		63,3	15.234.541,4		75,9

Bron: Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid

Besluit

De Kust vormt een specifieke regio in Vlaanderen, het wonen in brede zin staat er onder druk. Globaal genomen is de kustbevolking (sterk) verouderd. Enkel Bredene vormt een uitzondering op de regel. De kustbewoner is gemiddeld 46 jaar oud, waardoor de Kust de regio is met de oudste bevolking van Vlaanderen.

Waar er zich op het niveau van het Vlaamse Gewest tussen 1997 en 2007 nog een duidelijke aangroei van de bevolking aftekende, is er noch voor de provincie West-Vlaanderen, noch voor de Kust sprake van een natuurlijke aanwas. De kustgemeenten worden geconfronteerd met een vertrekoverschot in de leeftijdsklasse van 23- tot 28-jarigen en omgekeerd vertonen de kustgemeenten een groot positief vestigingsoverschot voor medioren (50-64j.) en jonge senioren (65-79j.).

In de kustgemeenten treedt een dubbele tendens van vergrijzing op: enerzijds wordt de bevolking die in de kustbadplaatsen 'geboren en getogen' is steeds ouder en anderzijds is er een belangrijke instroom van een oudere bevolking naar de kuststeden en -gemeenten (zowel onder de vorm van tweede verblijvers als residentieel).

Algemeen kan gesteld worden dat er relatief veel gezinnen zonder kinderen aan de Kust wonen en het aandeel alleenstaanden tussen de 55 jaar en de 65 jaar er groot is.

De thuiszorg is er goed uitgebouwd (een derde van de gepresteerde uren in de provincie West-Vlaanderen). De aanvullende thuiszorg is zwakker aanwezig.

Ongeveer 60% van het programmeringscijfer voor woonzorgcentra (de vroegere rusthuizen) aan de Kust wordt in 2010 ingevuld door erkende centra. De realisatiegraad ligt een stuk lager dan in de provincie West-Vlaanderen (80%) en in het Vlaamse Gewest (77%), met sterke verschillen van kustgemeente tot kustgemeente.

De realisatiegraad van de serviceflats en de dagverzorgingscentra ligt hoger in de kustbadplaatsen in vergelijking met het Vlaamse Gewest, terwijl dit net het omgekeerde is voor de centra voor kortverblijf en de gezinszorg.

Deze 'dubbele vergrijzing' kan aanzien worden als een bedreiging voor het intergenerationele evenwicht aan de Kust maar kan anderzijds ook gezien worden als een opportuniteit voor een ondersteunend ouderenbeleid, waar het aspect zorg maar één element van vormt (cultuur, economie, sport, ...).

Literatuurlijst

Afdeling Ruimtelijke Planning (2004), *Het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen: gecoördineerde versie*, Administratie Ruimtelijke Ordening, Huisvesting, Monumenten en Landschappen, Brussel, 352-353; 368-370.

De Corte, S. e.a. (2003). *Onderzoek naar de migratiebewegingen van de grote steden in de drie gewesten van België*, Cosmopolis en Mens en Ruimte, Brussel.

De Kustatlas (2011), *De Belgische Kust: ... waaraan denkt u spontaan?*, Coördinatiepunt Duurzaam Kustbeheer en Aquaterra, Oostende.

Deboosere, P., Demarest, S. (2006). *Gezondheid en mantelzorg*, Sociaal-Economische Enquête 2001: Monografie nr. 1, FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie, Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Brussel, 135.

De Nauw, J. (2011). *Het socio-demografisch profiel van de gemeenten*, Dexia, Brussel.

Eurostat, *Ageing characterises the demographic perspectives of the European societies*, *Statistics in focus*, 72/2008.

Federaal Planbureau (FPB) & Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (ADSEI), *Bevolkingsvoorzichten 2007-2060 (Perspectives de population 2007-2060)*, met de medewerking van het Wetenschappelijk Begeleidingscomité, Planning Paper 105, mei 2008.

Gunst, Ch., Vanden Broucke, L., & Verhaeghe, A. (2008) *Tweede verblijven in breedbeeld*, in *West-Vlaanderen Werkt*, nr. 3, 18.

Lodewijckx, E. (2007). *Ouderen van vreemde herkomst in het Vlaamse Gewest: origine, sociaaldemografische kenmerken en samenstelling van hun huishouden*, SVR-Rapport 2007/2, Studiedienst van de Vlaamse Regering, Brussel.

Lodewijckx, E. (2008). *Veranderende leefvormen in het Vlaamse Gewest, 1990-2007 (en 2021): een analyse van gegevens uit het Rijksregister*, SVR-Rapport 2008/3, Studiedienst van de Vlaamse Regering, Brussel, 39, 48-51.

Muyters, Ph. (2009) *Beleidsnota Ruimtelijke ordening 2009-2014, Een ruimtelijk beleid voor en op het ritme van de maatschappij: ambitieus in een moeilijke context*, Brussel, 4.

Pelfrene, E. (2009). *De nieuwe 'bevolkingsvoorzichten 2007-2060' Een vergelijking met vorige prognoses*, SVR-Rapport 2009/3, Studiedienst van de Vlaamse Regering, Brussel.

Studiedienst van de Vlaamse Regering, (2011) *SVR-projecties van de bevolking en de huishoudens voor Vlaamse steden en gemeenten, 2009-2030*, Vlaamse Overheid, Brussel, 24.

Studiedienst van de Vlaamse Regering, (2010) *Vlaamse Regionale Indicatoren*, Vlaamse Overheid, Brussel, 220.

Van Damme, B. (2010). *Het grijze goud. Hoe de babyboomers van ouderenzorg een succesvol verhaal kunnen maken*, Roularta Books, Roeselare.

Vanderleyden, L. (2009). *Home Care and Residential Care: The Case of Flanders, in: Population ageing: Towards an Improvement of the Quality of Life, Reseach Centre of the Flemish Government, Flemish Government*, Brussels, 127-151.

Vandeurzen, J. (2010). *Beleidsbrief Welzijn, Volksgezondheid en Gezin 2010-2011*, Vlaams minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, Brussel, 31-33.

VRIND, Vlaamse Regionale Indicatoren, Vlaamse overheid, Brussel, 40, 220.

Werkgroep Indicatoren NAPIncl. (2006). *Belgisch strategisch verslag inzake sociale bescherming en sociale inclusie*. Indicatoren ter ondersteuning het domein 'sociale insluiting' en het 'overkoepelend domein' van het Nationaal Rapport inzake strategieën voor sociale insluiting en sociale bescherming.

Willems, P. (2008). *Migratiebewegingen in het Vlaamse Gewest in de periode 1997-2006*, SVR-Rapport 2008/2, Studiedienst van de Vlaamse Regering, Brussel, 45.